

COMISIA EUROPEANĂ

Bruxelles, 15 iulie 2009

**Jurisprudența Curții de Justiție referitoare
la cererile de despăgubiri în urma încălcării dreptului
Uniunii Europene de către statele membre**

Cuprins

1. INTRODUCERE	3
2. HOTĂRÂREA CARE A CONSACRAT PRINCIPIUL: CAUZA <i>FRANCOVICH</i>	3
3. CONDIȚIILE ANTRENARII RASPUNDERII STATULUI: HOTARAREA <i>BRASSERIE DU PECHEUR / FACTORTAME</i>	4
4. EVOLUȚIA JURISPRUDENȚEI DUPA HOTARAREA <i>BRASSERIE DU PECHEUR</i> ȘI <i>FACTORTAME</i> : HOTARAREA <i>BRITISH TELECOMMUNICATIONS</i>	7
5. ORGANISMUL RESPONSABIL DE INCALCAREA DREPTULUI COMUNITAR	7
6. ANTRENAREA RASPUNDERII IN CADRUL JURISDICȚIILOR NAȚIONALE	10
7. CONCLUZII	13

1. INTRODUCERE

În comunicarea sa din 5 septembrie 2007, intitulată „*Către o Europă a rezultatelor – aplicarea legislației comunitare*” [COM(2007)502], Comisia a indicat că va publica un document explicativ privind jurisprudența Curții de Justiție referitoare la cererile de despăgubiri pentru încălcarea dreptului comunitar de către statele membre.

Cu ocazia unei hotărâri datând din 16 decembrie 1960¹, Curtea a instituit principiul conform căruia „(...) în cazul în care Curtea constată într-o hotărâre că un act legislativ sau administrativ adoptat de autoritățile unui stat membru este contrar dreptului comunitar, statul membru respectiv este obligat, în temeiul articolului 86 din Tratatul CECO, să raporteze actul în cauză, precum și să repare eventualele efecte ilicite pe care acesta le-a produs.”²

Însă antrenarea răspunderii unui stat membru în urma încălcării dreptului comunitar a fost consacrată în mod definitiv în hotărârea *Francovich*³ din 28 mai 1991.

2. HOTĂRÂREA CARE A CONSACRAT PRINCIPIUL: CAUZA *FRANCOVICH*

Cu ocazia pronunțării acestei hotărâri, Curtea de Justiție a precizat că persoanele de drept privat au dreptul să pretindă din partea statelor membre repararea prejudiciilor pe care le-au suferit din cauza faptului că statul membru în cauză nu a transpus o directivă în termenul prevăzut⁴.

Directiva 80/987 prevedea garanții specifice pentru protejarea lucrătorilor în cazul insolvenței angajatorului. Italia nu a transpus directiva, fapt deja constatat de Curte în urma unei acțiuni în constatarea nedeplinirii obligațiilor introduse de Comisie⁵.

În prima parte a hotărârii, Curtea a constatat că Directiva 80/987 nu are efect direct, dispozițiile sale nefiind suficient de precise și necondiționale din cauza faptului că statele membre dispuneau de o marjă importantă de apreciere în ceea ce privește organizarea și finanțarea (integrală de către autoritățile publice sau prin contribuțiile angajatorilor) unei instituții de garantare. Prin urmare, persoanele de drept privat nu pot, în mod individual, să solicite instanței aplicarea directă a directivei⁶.

Cu toate acestea, amintind principiile de bază ale ordinii juridice comunitare, precum și obligația instanțelor de a asigura efectul deplin al dreptului comunitar și de a proteja drepturile conferite de acesta persoanelor de drept privat, Curtea a constatat în a doua parte a hotărârii că „*deplina eficacitate a normelor comunitare ar fi împiedicată, iar protecția drepturilor pe care acestea le recunosc ar fi diminuată în cazul în care persoanele de drept privat nu ar avea posibilitatea de a obține reparații atunci când drepturile le-au fost lezate printr-o încălcare a dreptului comunitar imputabilă unui stat*

¹ Cauza 6/60.

² Cauza 6/60, pagina 1146.

³ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90.

⁴ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctul 46.

⁵ Cauza 22/87.

⁶ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctul 27.

*membru*⁷. Potrivit Curții, această posibilitate de reparație care revine statului membru este indispensabilă în cazul în care efectul deplin al dreptului comunitar este condiționat de o acțiune din partea acestui stat, cum ar fi, de exemplu, transpunerea unei directive.

Făcând trimitere la articolul 5 din Tratatul CEE (devenit articolul 10 din Tratatul CE), Curtea ajunge la concluzia că „***dreptul comunitar impune principiul conform căruia statele membre sunt obligate să repare prejudiciile cauzate persoanelor de drept privat prin încălcările dreptului comunitar care le sunt imputabile***”⁸.

Prin această hotărâre, Curtea a stabilit principiul răspunderii statului, principiu „*inerent sistemului tratatului*”⁹. Această formulare a fost reluată în mod constant în jurisprudența Curții¹⁰.

3. CONDIȚIILE ANTRENĂRII RĂSPUNDERII STATULUI: HOTĂRÂREA *BRASSERIE DU PECHEUR / FACTORTAME*¹¹

Ulterior, în două hotărâri - *Brasserie du pêcheur*¹² și *Factortame*¹³ – Curtea a făcut unele precizări.

Instanțele *Bundesgerichtshof* din Germania și *High Court* din Regatul Unit sesizaseră Curtea cu întrebări preliminare privind principiul răspunderii unui stat membru în alte cazuri decât cel al netranspunerii de directive și privind dreptul persoanelor de drept privat de a obține repararea prejudiciilor. Prin urmare, în aceste două cauze se dorea să se știe dacă și în ce condiții principiul răspunderii statului se aplica în general, în special în cazul în care o lege națională încalcă dispoziții direct aplicabile.

Hotărârea *Brasserie des pecheurs / Factortame* a consolidat în mod special mijloacele aflate la dispoziția persoanelor de drept privat pentru a obliga autoritățile naționale să respecte dreptul comunitar, stabilind două principii importante.

În primul rând, principiul răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar a fost recunoscut în general, sub rezerva îndeplinirii unor condiții clare, indiferent de autoritatea publică care a săvârșit încălcarea, inclusiv parlamentul național¹⁴, sau natura normei comunitare încălcate, dreptul la repararea prejudiciului fiind „*corolarul necesar*”

⁷ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctul 33.

⁸ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctul 37.

⁹ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctul 35.

¹⁰ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 31; cauza C-392/93, punctul 38; cauza C-5/94, punctul 24; Cauze conexate C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, punctul 20; cauzele conexate C-283/94, C-291/94 și C-292/94 punctul 47; cauza C-66/95, punctul 31; cauze conexate C-94/95 și C-95/95, punctul 46; cauza C-373/95, punctul 34; cauza C-261/95, punctul 24; cauza C-127/95, punctul 106; cauza C-319/96, punctul 24; cauza C-424/97, punctul 26; cauza 118/00, punctul 34; cauza C-224/01, punctul 30; cauza C-63/01, punctul 82; cauza C-445/06, punctul 19.

¹¹ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93.

¹² Cauza C-46/93.

¹³ Cauza C-48/93.

¹⁴ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 32.

*al efectului direct recunoscut dispozițiilor comunitare a căror încălcare se află la originea prejudiciului cauzat.*¹⁵”

În al doilea rând, Curtea a considerat că natura încălcării dreptului comunitar în cauză generează condițiile care determină nașterea unui drept la repararea prejudiciului. Detaliind aceste condiții pentru cauzele în speță, Curtea s-a bazat pe două principii, pe de o parte principiul efectivității dreptului comunitar, însemnând garantarea atât a eficacității sale depline, cât și a protecției efective a drepturilor pe care le conferă persoanelor de drept privat, și, pe de altă parte, principiul coerenței între regimul răspunderii extracontractuale a Comunității în virtutea articolului 215 din Tratatul CE (devenit articolul 288 din Tratatul CE) și regimul răspunderii naționale. Curtea a concluzionat că, în absența unei justificări speciale, condițiile aplicării celor două regimuri nu trebuie să difere dacă circumstanțele sunt comparabile.

După ce a reamintit și a confirmat pe deplin principiile acestei jurisprudențe, Curtea a desprins următoarele trei condiții¹⁶ pentru stabilirea răspunderii statului rezultând din acte normative de natură comparabilă, și anume:

- **norma juridică încălcată trebuie să aibă ca obiect conferirea de drepturi persoanelor de drept privat;**
- **încălcarea trebuie să fie suficient de gravă;**
- **trebuie să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației care incumbă statului membru și prejudiciul suferit de părțile lezate. Trebuie verificat dacă prejudiciul pretins rezultă în mod suficient de direct din încălcarea dreptului comunitar de către statul membru pentru a se putea antrena răspunderea acestuia**¹⁷.

Aprecierea acestor condiții se face în funcție de fiecare tip de situație¹⁸.

Curtea a notat faptul că o încălcare gravă a dreptului comunitar este incontestabilă în caz de necunoaștere evidentă și gravă din partea unui stat membru a limitelor care se impun puterii sale de apreciere¹⁹. În acest domeniu, Curtea lasă în mod expres la aprecierea

¹⁵ Cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 22.

¹⁶ Cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 51, reluat în cauza 392/93, punctele 39-40; cauza C-5/94, punctul 25; cauzele conexe C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, punctul 21; cauze conexe C-283/94, C-291/94 și C-292/94, punctul 48; cauza C-66/95, punctul 32; cauzele conexe C-94/95 și C-95/95, punctul 47; cauza C-373/95, punctul 35; cauza C-261/95, punctul 25; cauza C-127/95, punctul 107; cauza C-319/96, punctul 25; cauza C-424/97, punctul 36; cauza 131/97, punctul 52; cauza 371/97, punctul 38; cauza 118/00, punctul 36; cauza C-224/01, punctul 51; cauza C-63/01, punctul 83; cauza C-212/04, punctul 112; cauza C-446/04, punctul 209; cauza C-278/05, punctul 69; cauza C-470/03, punctele 78 și 92; cauza C-524/04, punctul 115; cauza C-201/05, punctul 118; cauza C-452/06, punctul 35; cauza C-445/06, punctul 20.

¹⁷ Cauza C-446/04, punctul 218.

¹⁸ Cauzele conexe C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, punctul 24, reluat în cauza C-127/95, punctul 107; cauza C-424/97, punctul 36.

¹⁹ Cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 55, reluat în cauza 392/93, punctul 42; cauzele conexe C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, punctul 25; cauzele conexe C-283/94, C-291/94 și C-292/94, punctul 50; cauza C-127/95, punctul 109; cauza C-140/97, punctul 50; cauza C-424/97, punctul 38; cauza 118/00, punctul 38; cauza C-446/04, punctul 212; cauza C-278/05,

instanțelor naționale, „singurele competente să stabilească faptele (...) și să definească încălcările dreptului comunitar în cauză”²⁰. Cu toate acestea, Curtea a estimat că este util să identifice câteva elemente de care ar putea ține seama instanțele naționale. Astfel, Curtea a constatat că „în orice caz, o încălcare a dreptului comunitar este în mod evident gravă atunci când aceasta a continuat în pofida pronunțării de către Curte a unei hotărâri în cadrul unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, a unei hotărâri ca răspuns la o întrebare preliminară sau a unei jurisprudențe consacrate a Curții în materie.”²¹

Pentru a stabili dacă o încălcare a dreptului comunitar constituie o încălcare suficient de gravă, instanța națională trebuie să ia în considerare toate elementele care caracterizează situația care i-a fost prezentată²². Printre aceste elemente se numără cele desprinse de Curte în cauza *Brasserie du Pêcheur și Factortame*, și anume: „gradul de claritate și de precizie al normei încălcate, marja de apreciere pe care norma încălcată o lasă autorităților naționale sau comunitare, caracterul intenționat sau neintenționat al încălcării comise sau al prejudiciului cauzat, caracterul scuzabil sau nescuzabil al unei eventuale erori de drept, împrejurarea că atitudinile adoptate de către o instituție comunitară au putut contribui la omisiunea, la adoptarea sau la menținerea unor măsuri sau a unor practici naționale contrare dreptului comunitar”²³.

Marja de apreciere este un criteriu important în determinarea existenței unei încălcări grave a dreptului comunitar. Astfel, Curtea a dispus că „în cazul în care statul membru în cauză, atunci când a săvârșit încălcarea, nu a fost confruntat cu alegeri legislative și dispunea de o marjă de apreciere considerabil redusă sau inexistentă, simpla încălcare a dreptului comunitar poate fi suficientă pentru a stabili existența unei încălcări suficient de grave.”²⁴ Curtea a precizat că „existența și mărimea acestei marje de apreciere se determină în funcție de dreptul comunitar și nu în funcție de dreptul național”²⁵.

În cele din urmă, într-o hotărâre mai recentă, Curtea a fost întrebată dacă un stat membru este obligat, față de cetățenii săi, să introducă o acțiune în anulare (articolul 230 din Tratatul CE) sau o acțiune în constatarea abținerii de a acționa (articolul 232 din Tratatul CE), precum și dacă, prin urmare, răspunderea acestuia ar putea fi antrenată pentru

punctele 70 și 82; cauza C-470/03, punctul 80; cauza C-524/04, punctul 118; C-446/04, punctul 212; cauza C-201/05, punctul 121; cauza C-452/06, punctul 37.

²⁰ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 58.

²¹ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 57, reluat în cauza C-118/00, punctul 44; cauza C-224/01, punctul 57; cauza C-446/04, punctul 214; cauza C-524/04, punctul 120; cauza C-446/04, punctul 214; cauza C-201/95, punctul 123.

²² Cauza C-424/97, punctul 43, reluat în cauza C-118/00, punctul 39; cauza C-63/01, punctul 86; cauza C-224/01, punctul 54; cauza C-278/05, punctul 76.

²³ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 56, reluat în cauza 392/93, punctul 42; cauza C-140/97, punctul 50; cauza C-424/97, punctul 43; cauza 118/00, punctul 39; cauza C-224/01, punctul 55; cauza C-446/04, punctul 213; cauza C-278/05, punctele 70 și 77; cauza C-524/04, punctul 119; C-446/04, punctul 213; cauza C-201/05, punctul 122; cauza C-452/06, punctul 37.

²⁴ Cauza C-5/94, punctul 28, reluat în cauzele conexate C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, punctul 25; cauza 127/95, punctul 109; cauza C-424/97, punctul 38; cauza 118/00, punctul 38; cauza C-446/04, punctul 212; cauza C-278/05, punctul 71; cauza C-470/03, punctul 81; cauza C-452/06, punctul 38.

²⁵ Cauza C-424/97, punctul 40.

neîndeplinirea acestor obligații. Curtea a stabilit că „*dreptul comunitar nu conține nicio obligație pentru un stat membru de a introduce o acțiune în anulare (articolul 230 din Tratatul CE) sau o acțiune în constatarea abținerii de a acționa (articolul 232 din Tratatul CE), în numele unuia dintre cetățenii săi. Cu toate acestea, nu se opune ca dreptul național să cuprindă o astfel de obligație*”²⁶.

4. EVOLUȚIA JURISPRUDENȚEI DUPĂ HOTĂRAREA *BRASSERIE DU PECHEUR* ȘI *FACTORTAME*: HOTĂRAREA *BRITISH TELECOMMUNICATIONS*²⁷

Principiile consacrate prin hotărârea *Brasserie du Pêcheur* și *Factortame* au fost aplicate cu promptitudine în cauza *British Telecommunications*.

Deși atribuie instanțelor naționale competența de a stabili dacă criteriile pentru antrenarea răspunderii statului sunt îndeplinite sau nu²⁸, Curtea a decis în cauza *British Telecommunications* să se pronunțe ea însăși, deoarece a considerat că deține „*toate elementele necesare pentru a aprecia dacă faptele prezentate sunt suficiente pentru a se considera că dreptul comunitar a fost încălcat*”²⁹. După hotărârea din cauza *British Telecommunications*, Curtea a hotărât, în mai multe cauze, să adopte o poziție directă, apreciind ea însăși dacă o situație anume constituie o încălcare gravă a dreptului comunitar și este, prin urmare, de natură să antreneze răspunderea statului membru³⁰.

Astfel, la scurt timp după hotărârea *British Telecommunications*, în cauza *Dillenkofer*³¹, Curtea a considerat că abținerea unui stat de la a lua măsuri de transpunere a unei directive pentru a obține rezultatul prevăzut de aceasta, în termenul prevăzut, constituie o încălcare gravă a legislației comunitare³².

5. ORGANISMUL RESPONSABIL DE INCALCAREA DREPTULUI COMUNITAR

Începând cu hotărârea *Brasserie du Pêcheur* și *Factortame*, Curtea a precizat că principiul răspunderii unui stat membru a fost valabil „*în orice ipoteză de încălcare a dreptului comunitar de către un stat membru și oricare ar fi organul din statul membru a cărui acțiune sau omisiune a fost la originea încălcării*”³³. Astfel, „*un stat membru nu poate să invoce repartizarea competențelor și responsabilităților între colectivitățile care există în ordinea sa juridică internă, pentru a se sustrage astfel de la răspunderea sa*”³⁴. În accepțiunea Curții, persoanele de drept privat trebuie să obțină repararea prejudiciului „*indiferent de autoritatea publică responsabilă de încălcare și*

²⁶ Cauza C-511/03, punctul 32.

²⁷ Cauza C-392/93.

²⁸ Cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 58, reluat în cauza C-224/01, punctul 100.

²⁹ Cauza C-392/93, punctul 41.

³⁰ Cauza C-392/93, punctul 41, reluat în cauzele conexe C-283/94, C-291/94 și C-292/94, punctul 49; cauza C-319/96, punctul 26; cauza C-118/00, punctul 40; cauza C-224/01, punctul 101.

³¹ Cauzele conexe C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94.

³² Cauzele conexe C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 și C-190/94, punctul 29, reluat în cauza C-319/96, punctul 28; cauza C-111/97, punctul 21.

³³ Cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 32.

³⁴ Cauza C-302/97, punctul 62.

*indiferent de autoritatea căreia îi incumbă, în principiu, în conformitate cu legislația statului membru în cauză, obligația acestei reparații*³⁵.

În cauza *Köbler*³⁶, Curtea a fost confruntată pentru prima dată cu problema sensibilă a răspunderii statelor membre pentru încălcarea dreptului comunitar de către instanțele lor supreme.

Curtea menționează că răspunderea internațională a statului se extinde la toate organele sale și subliniază că, cu atât mai mult, acest lucru trebuie să fie valabil în ordinea juridică comunitară, pentru că aceasta este obligatorie pentru toate organele de stat, inclusiv puterea legislativă și pentru că dreptul comunitar este destinat să reglementeze în mod direct situația persoanelor de drept privat³⁷. Curtea subliniază, printre altele, răspunderea deosebită a instanțelor supreme privind protejarea intereselor persoanelor de drept privat și se referă în mod special la articolul 234 al treilea paragraf din Tratatul CE³⁸.

Pe această bază, Curtea a decis că răspunderea statelor membre poate fi antrenată, de asemenea, atunci când o încălcare a dreptului comunitar provine în urma unei decizii a unei instanțe de ultim grad de jurisdicție.

În ceea ce privește condițiile antrenării acestei răspunderi, Curtea, recunoscând caracterul specific al funcției judiciare, consideră că „*răspunderea statului în urma unei încălcări a dreptului comunitar printr-o astfel de hotărâre nu poate fi angajată decât în cazul excepțional în care judecătorul nu a respectat în mod evident dispozițiile legale aplicabile*”³⁹.

Printre criteriile care trebuie reținute pentru a recunoaște o încălcare vădită a dreptului comunitar, Curtea evocă un nou criteriu, în plus față de cele identificate în *Brasserie du Pêcheur și Factortame*: acela al neîndeplinirii de către instanța în cauză, a obligației sale de a trimite întrebări preliminare în temeiul articolului 234 al treilea paragraf din Tratatul CE⁴⁰.

Ulterior hotărârii din cauza *Traghetti*⁴¹, Curtea a reamintit, a confirmat și a clarificat principiile deja enunțate în hotărârea *Köbler*⁴².

Tribunale di Genova a solicitat Curții de Justiție să stabilească dacă dreptul comunitar și, mai exact principiile enunțate de Curte în hotărârea *Köbler* se opun unei reglementări naționale, cum ar fi dreptul italian care, pe de o parte, exclude orice răspundere a statului membru pentru prejudiciile provocate persoanelor de drept privat în urma unei încălcări a dreptului comunitar comise de către o instanță națională de ultim grad de jurisdicție în cazul în care încălcarea rezultă dintr-o interpretare a normelor de drept sau dintr-o

³⁵ Cauza C-424/97, punctul 27.

³⁶ Cauza C-224/01.

³⁷ Cauza C-224/01, punctul 32.

³⁸ Cauza C-224/01, punctele 33-35.

³⁹ Cauza C-224/01, punctul 53.

⁴⁰ Cauza C-224/01, punctele 55-56.

⁴¹ Cauza C-173/03.

⁴² Cauza C-224/01.

evaluare a faptelor și probelor efectuată de către această instanță, și care, pe de altă parte, limitează această răspundere numai la cazurile de dol și abatere gravă a instanței⁴³.

Curtea, în hotărârea sa, a considerat că dreptul comunitar se opune aplicării normelor naționale, care, așa cum s-a întâmplat în Italia, exclud răspunderea statului în cazul în care încălcarea rezultă din activitatea instanței privind interpretarea normelor de drept sau evaluarea faptelor și a probelor⁴⁴. Într-adevăr, potrivit Curții, aceste activități se încadrează în însăși esența funcțiilor judiciare și pot conduce la o încălcare evidentă a dreptului comunitar⁴⁵.

În această privință, Curtea este de părere că a exclude orice posibilitate de antrenare a răspunderii statului atunci când încălcarea atribuită instanței naționale vizează interpretarea normelor de drept sau evaluarea făcută de aceasta în legătură cu faptele sau probele ar însemna golirea de sens a principiului răspunderii statului și ar însemna ca persoanele de drept privat să nu beneficieze de nicio protecție juridică în cazul în care o instanță națională de ultim grad de jurisdicție ar comite o eroare vădită în exercitarea unor astfel de activități de interpretare sau de apreciere⁴⁶.

În mod similar, Curtea a considerat că o normă națională de limitare a răspunderii statului doar în cazurile de dol sau de culpă gravă a instanței contravine dreptului comunitar⁴⁷. Acesta reamintește, în acest sens, că dreptul comunitar reglementează condițiile care determină răspunderea statului, acestea fiind cele care rezultă din hotărârea *Köbler*⁴⁸.

În consecință, Curtea a considerat că, deși nu este exclus ca legislația națională să definească criteriile referitoare la natura sau întinderea unei încălcări care trebuie îndeplinite pentru ca răspunderea statului să poată fi antrenată pentru comiterea unei încălcări a dreptului comunitar imputabilă unei instanțe naționale de ultim grad de jurisdicție, aceste criterii nu ar putea, în nici un caz, să impună cerințe mai stricte decât cele care decurg din condiția unei necunoașterii evidente a legislației aplicabile.

De altfel, într-o hotărâre recentă, *Konstantinos Adeneler*⁴⁹, Curtea precizează că obligația statelor membre de a se abține de la luarea măsurilor de natură să compromită în mod grav îndeplinirea rezultatului prevăzut de o directivă, cu riscul antrenării răspunderii acestora, se impune cu atât mai mult jurisdicțiilor naționale. Astfel, de la data la care o directivă a intrat în vigoare, instanțele din statele membre ar trebui să se abțină de la interpretarea dreptului intern într-un mod care ar putea, după expirarea termenului de transpunere, să compromită în mod serios realizarea obiectivului urmărit⁵⁰.

⁴³ Cauza C-173/03, punctele 20 și 24.

⁴⁴ Cauza C-173/03, punctul 31.

⁴⁵ Cauza C-173/03, punctul 32.

⁴⁶ Cauza C-173/03, punctul 36.

⁴⁷ Cauza C-173/03, punctul 46.

⁴⁸ Cauza C-173/03, punctul 44.

⁴⁹ Cauza C-212/04.

⁵⁰ Cauza C-212/04, punctele 122-123.

6. ANTRENAREA RĂSPUNDERII ÎN CADRUL JURISDICȚILOR NAȚIONALE

Cu ocazia hotărârii din cauza *Francovich*, Curtea a statuat în mod clar că „*revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru să desemneze instanțele competente și să prevadă căile procedurale de acțiune în justiție destinate să asigure protejarea deplină a drepturilor de care se bucură justițiabilii în virtutea dreptului comunitar*”⁵¹.

Astfel, răspunderea care îi revine statului de a repara consecințele prejudiciului cauzat de încălcarea dreptului comunitar se antrenează în cadrul dreptului național.

Astfel, instanțele naționale apreciază în funcție de fiecare caz dacă reclamantii au dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul pe care pretind că l-au suferit ca urmare a unei încălcări a dreptului comunitar de către un stat membru și, dacă este cazul, determină nivelul acestor despăgubiri⁵².

În această privință, Curtea a amintit cele două principii clasice pe care trebuie să le respecte condițiile prevăzute de legislația internă, și anume faptul că acestea nu pot fi mai puțin favorabile decât cele care privesc acțiuni interne similare (principiul echivalenței) și că nu pot fi concepute astfel încât să facă practic imposibil sau excesiv de dificil să se obțină reparația (principiul efectivității)⁵³.

Dreptul comunitar impune o reparație efectivă și nu permite nicio cerință suplimentară, a legislației statului membru, care ar face extrem de dificilă obținerea de daune-interese sau de alte despăgubiri⁵⁴. Astfel, Curtea a respins aplicarea unei condiții care decurge din noțiunea de culpă, care face parte din dreptul intern în materie de răspundere și care excede condiția menționată anterior, respectiv încălcarea suficient de gravă⁵⁵ și a considerat, de exemplu, că nu poate fi admisă excluderea totală, cu titlul de prejudiciu reparabil, a câștigului nerealizat⁵⁶.

Cu ocazia diferitelor cauze soluționate, Curtea a clarificat condițiile de antrenare a răspunderii prin intermediul sistemelor juridice naționale.

În ceea ce privește căile juridice disponibile:

Curtea a statuat că instanțele naționale pot verifica dacă persoana prejudiciată a arătat o diligență rezonabilă pentru a evita prejudiciul sau a limita amploarea acestuia și dacă, în special, a folosit în timp util toate căile judiciare aflate la dispoziția sa⁵⁷. Într-adevăr, conform unui principiu general, comun sistemelor juridice ale statelor membre, persoana

⁵¹ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctul 42, reluat în cauza C-446/04, punctul 220.

⁵² Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 58, reluat în cauza C-6/95, punctul 34; cauza 118/00, punctul 40; cauza C 63/01, punctul 87; cauza C-446/04, punctele 208 și 210; cauza C-470/03, punctul 89; cauza C-524/04, punctul 116; cauza C-446/04, punctul 210; cauza C-201/05, punctul 119; cauza C-452/06, punctul 36.

⁵³ Cauzele conexate C-6/90 și C-9/90, punctele 42-43, reluate în cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 67; cauza C-5/94, punctele 31-32; cauza C-373/95, punctul 37; cauza C-261/95, punctul 27; cauza 127/95, punctul 112; cauza C-424/97, punctul 33; cauza C-224/01, punctul 58; cauza C-446/04, punctele 203 și 219; cauza C-470/03, punctele 89 și 94; cauza C-524/04, punctul 123; cauza C-446/04, punctul 219; cauza C-201/05, punctul 126; cauza C-445/06, punctul 31.

⁵⁴ Cauza C-470/03, punctul 90.

⁵⁵ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 79, reluat în cauza C-424/97, punctul 39.

⁵⁶ Cauzele conexate C-46/93 și C-48/93, punctul 87, reluat în cauza C-470/03, punctul 95.

⁵⁷ Cauzele C-46/93 și C-48/93, punctul 84, reluat în cauza 445/06, punctul 60.

prejudiciată, cu riscul de a suporta singură prejudiciul, trebuie să facă dovada unei diligențe rezonabile pentru a limita amploarea prejudiciului⁵⁸.

Curtea consideră, cu toate acestea, referindu-se la cauza *Metallgesellschaft*⁵⁹, că ar fi contrar principiului efectivității de a solicita persoanelor prejudiciate să apeleze în mod sistematic la toate căile judiciare aflate la dispoziția lor, deoarece acest lucru ar provoca dificultăți excesive sau nu ar putea să le fie cerut în mod rezonabil. Astfel, dreptul comunitar nu se opune aplicării unei reglementări naționale care prevede că o persoană de drept privat nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție acesta a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea unei căi judiciare, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei prejudiciate, fapt care trebuie apreciat de instanța de trimitere având în vedere ansamblul împrejurărilor din acțiunea principală⁶⁰.

În ceea ce privește termenele:

Curtea a considerat, în hotărârea *Palmisani* „că dreptul comunitar [...] nu se opune ca un stat membru să impună un termen de decădere de un an de la transpunerea unei directive în dreptul intern pentru introducerea unei acțiuni prin care se solicită despăgubiri pentru prejudiciul suferit ca urmare a transpunerii tardive a directivei, cu condiția că această modalitate procedurală să nu fie mai puțin favorabilă decât cea referitoare la acțiuni similare din dreptul intern”⁶¹. Curtea consideră că astfel de termene nu sunt de natură să facă imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite prin ordinea juridică comunitară⁶². Dar acest termen de decădere trebuie stabilit dinainte pentru a-și îndeplini funcția de garanție a securității juridice⁶³.

De altfel, dreptul comunitar nu impune ca, atunci când Comisia inițiază o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 din Tratatul CE, termenul de prescripție al dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar prevăzut de reglementarea națională să fie întrerupt sau suspendat în cursul acestei proceduri⁶⁴.

Curtea reamintește cu această ocazie că, pentru a verifica îndeplinirea cerinței în baza căreia încălcarea dreptului comunitar este suficient de gravă, constatarea neîndeplinirii unei obligații este un element important, dar nu indispensabil. Într-adevăr, drepturile persoanelor de drept privat nu pot depinde de evaluarea de către Comisie a posibilității de a acționa în temeiul articolului 226 din Tratatul CE împotriva unui stat membru sau de pronunțarea de către Curte a unei eventuale hotărâri într-o acțiune în constatarea neîndeplinirii unor obligații⁶⁵.

⁵⁸ Cauzele C-104/89 și C-37/90, punctul 33, reluat în cauzele conexe C-6/93 și C-9/93, punctul 85; cauza 445/06, punctul 61.

⁵⁹ Cauzele conexe C-397/98 și C-410/98, punctul 104, reluat în cauza C-524/04, punctul 124; cauza C-201/05, punctul 127; cauza 445/06, punctul 63.

⁶⁰ Cauza 445/06, punctul 69.

⁶¹ Cauza C-261/95, punctele 39-40.

⁶² Cauza C-228/96, punctul 19, reluat în cauza C-62/00, punctul 35; cauza C-445/06, punctul 32.

⁶³ Cauza C-62/00, punctul 34, reluat în cauza C-445/06, punctul 33.

⁶⁴ Cauza C-445/06, punctele 45-46.

⁶⁵ Cauzele conexe C-6/93 și C-9/93, punctele 93-95, reluat în cauza C-445/06, punctele 37-38.

De altfel, în aceeași hotărâre, Curtea a precizat că dreptul comunitar nu se opune ca termenul de prescripție a unei acțiuni de antrenare a răspunderii statului ca urmare a transpunerii incorecte a unei directive, să înceapă să curgă de la data la care s-au produs primele consecințele dăunătoare ale acestei transpunerii incorecte, și sunt previzibile consecințe negative ulterioare, chiar dacă această dată este anterioară transpunerii corecte a directivei⁶⁶.

În ceea ce privește autoritatea responsabilă de acordarea reparațiilor:

În hotărârea *Konle*⁶⁷, Curtea a stabilit că fiecărui stat membru îi revine obligația să se asigure că persoanele de drept privat obțin repararea prejudiciului cauzat de nerespectarea dreptului comunitar, oricare ar fi autoritatea publică vinovată de această încălcare și oricare ar fi autoritatea căreia îi incumbă, în principiu, în conformitate cu dreptul statului membru în cauză, răspunderea acestei reparații⁶⁸. Statele membre nu pot invoca organizarea lor internă pentru a fi exonerate de răspundere⁶⁹. Cu toate acestea, în cazul statelor membre cu structură federală, dacă modalitățile procedurale existente în ordinea internă permit o protejare efectivă a drepturilor pe care le au persoanele de drept privat în temeiul ordinii juridice comunitare, atunci repararea prejudiciilor cauzate persoanelor de drept privat, prin măsuri naționale adoptate prin încălcarea dreptului comunitar, nu trebuie să fie asigurată, în mod necesar, de statul federal, pentru ca obligațiile comunitare ale statului membru în cauză să fie îndeplinite.⁷⁰ Acest principiu a fost extins în cauza *Haim*⁷¹ la statele membre care nu au o structură federală, dar în care anumite sarcini administrative sunt realizate, prin descentralizare, de către autoritățile locale investite cu o anumită autonomie sau de către organisme de drept public distincte din punct de vedere juridic de stat. În această privință, Curtea a considerat că „*dreptul comunitar nu se opune ca răspunderea care revine unui organism de drept public privind repararea prejudiciilor provocate persoanelor de drept privat prin măsurile adoptate cu încălcarea dreptului comunitar să poată fi antrenată în plus față de cea a statului membru*”⁷².

În ceea ce privește caracterul adecvat al reparației:

În cele din urmă, în hotărârea *Brasserie du Pêcheur și Factortame*, Curtea a afirmat că reparația ar trebui să fie proporțională cu prejudiciul suferit, adică de natură să asigure o protecție efectivă a drepturilor persoanelor prejudiciate⁷³.

O reparație adecvată pentru prejudiciul suferit poate lua forma unei aplicări retroactive, regulate și cuprinzătoare a măsurilor de aplicare a directivei, cu condiția ca directiva să fi fost transpusă în mod corespunzător, cu excepția cazului în care beneficiarii stabilesc existența unor prejudicii suplimentare pe care le-au suferit din cauză că nu au putut

⁶⁶ Cauza C-445/06, punctul 56.

⁶⁷ Cauza C-302/97.

⁶⁸ Cauza C-302/97, punctul 62, reluat în cauza C-424/97, punctul 27; cauza C-118/00, punctul 35.

⁶⁹ Cauza C-424/97, punctul 28.

⁷⁰ Cauza C-302/97, punctele 63-64, reluate în cauza C-424/97, punctul 30.

⁷¹ Cauza C-424/97.

⁷² Cauza C-424/97, punctele 31-32.

⁷³ Cauzele conexe C-46/93 și C-48/93, punctul 82, reluat în cauzele conexe C-94/95 și C-95/95, punctele 48 și 54; cauza C-373/95, punctul 36; cauza C-261/95, punctul 26.

beneficia la timp de prestațiile financiare garantate de directivă și care ar trebui, prin urmare, să fie reparate⁷⁴.

7. CONCLUZII

Curtea nu impune un sistem uniform de răspundere a statelor membre, ci stabilește, la nivel comunitar, cele trei condiții de bază ale acesteia, lăsând aplicarea lor la aprecierea instanțelor naționale, ceea ce le permite să ia în considerare, cu condiția respectării normelor comunitare, particularitățile impuse de dreptul național în materie de răspundere.

* * *

⁷⁴ Cauzele conexate C-94/95 și C-95/95, punctele 51-54, reluate în cauza C-373/95, punctul 39; cauza 131/97, punctul 53; cauza 371/97, punctul 39.